

Kitap Tanıtları

Book Reviews

21. YÜZYILIN İLK ÇEYREĞİNDE KARADENİZ GÜVENLİĞİ

Akın Alkan

Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2006. 202 sayfa, ISBN: 9789755919379

Bu kitap, yazarının yüksek lisans çalışmasının bazı ilavelerle genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halinin basımını içermektedir. Yazar, Türkiye'nin güvenliğinde önemli bir parametre olan Karadeniz güvenliğini mercek altına alarak geleceğe yönelik projeksiyonlar ile Karadeniz ve çevresinin bir bölgesel güvenlik anlayışı içinde değerlendirmesini yapmaktadır. Bu bağlamda, mevcut sorunlar ve gelecekte kriz yaratabilecek potansiyel problem sahalarını irdeleyerek bölge istikrarını ve güvenliğini tehdit eden ve edebilecek sorunlara ışık tutmakta, bunların önlenmesi ve/veya çözümlenmesine ilişkin olası hal tarzlarını önermektedir.

Kitabın yazımında ulusal ve uluslararası yayımlardan oluşan geniş bir kaynakçadan yararlandığı görülmektedir. Söz konusu kaynakça; Uluslararası İlişkiler kuramlarından uluslararası güvenliğe, stratejik analizlere, Karadeniz Bölgesi güvenliğinden, Bölge ülkelerinin güvenliklerine ve Rusya Federasyonu ile ilişkilerine, bölgesel işbirliği oluşumlarına, enerji meselesine, Türk Boğazları hukuki rejiminden Avrupa Birliği (AB) ve ABD'nin bölgedeki rolüne değin yaygın bir yelpzeyi içermektedir.

Dili akıcı ve anlaşılır, cümleler sıkıcı olmayan, bölümler arası geçiş ve bölüm uzunlukları uygun düzeyde olan kitap üç ana bölümden oluşmaktadır.

Kitabın kuramsal çerçevesinin oluşturulduğu, ayrıca işbirliği uygulamalarına değinilen birinci bölümde, güvenlik kavramı ve algılamasının Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonraki dönemde nasıl bir evrim geçirdiğine, Uluslararası İlişkiler ve Uluslararası Güvenlik teorileri perspektifinden yaklaşan yazar, bu bağlamda güvenlik algılamalarındaki değişimin sonucu olarak ortaya ön plana çıkan **"bölgeselleşme"** kavramını ele almaktadır.

Bölgeselleşmenin güvenliğe yaptığı katkılardan biri, bölge ülkeleri arasındaki diyalogu geliştirmesidir. Bu kapsamda bölgeselleşme, devletler arasında, sınırlarının ötesinde çok çeşitli işbirliği ağları oluşturarak, yeni bölünme hatlarının çizilmesini engellemekte, devlet ve devlet dışı aktörler arasında diyalogu ve anlayışı artırarak, olası çatışmaların çıkmasını güçleştirmekte ve güvenliğin tesis ve idamesine katkı sağlamaktadır. Bölgesel işbirliğinin güvenliğe yaptığı önemli katkılardan biri de, günümüzde güvenliğe yönelik tehditlere karşı alınan önlemlerde uyumluluğu sağlayıcı bir işleve sahip olmasıdır. Benzer güvenlik sorunlarıyla karşı karşıya kalan devletler, ortak mekanizmaların kurulması suretiyle bu gibi sorunlar ile daha kolay baş edebilmektedirler. Bu çerçevede bölgesel işbirliği en etkin güven artırıcı önlemlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Yazar, bu görüşleri ile bir taraftan Karadeniz'in jeopolitik ve jeostratejik öneminin altını çizerken diğer yandan da bölgenin dinamikleri ile değişen güvenlik algılamaları bağlamında bölgesel kimlik, bölgeselleşme ve bölgesel oluşumların, bölgesel ve global güvenliğe katkılarını sistematik bir analizle başarılı bir şekilde işlemektedir.

Soğuk Savaş'ın kuşkuya ve güvensizliğe dayalı ortamının değişmesiyle, Karadeniz ülkeleri bölgesel işbirliği yolunda somut adımlar atmaya başlamışlardır. Bu bağlamda en geniş işbirliği örneği Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİ)'dir. BLACKSEAFOR (Karadeniz Daimi Deniz Kuvveti) ise Soğuk Savaş sonrası Rusya Federasyonu'nun diğer eski SSCB ülkeleri ile eşit statüde katıldığı ilk askeri organizasyon olması bakımından önemlidir. KEİ'nin Karadeniz Bölgesi'nin güvenliğine yaptığı en büyük katkılardan birisi, bu platform sayesinde birbirleriyle sorunlu olan ve siyasi diyalogu eksik ya da kopuk olan ülkeler arasında iletişim oluşturma olanağını sunmasıdır.

Karadeniz güvenliğinin diğer önemli parametresi de Montreux Boğazlar Sözleşmesi'dir. Söz konusu rejim Karadeniz'de statükonun muhafazasına sağladığı katkı ve oluşturduğu sarsılmaz denge ile geçen yıllar içinde bölge istikrarının ana etkenlerinden biri olduğu kanıtlanmıştır. Yazarın, incelemesinde konuya atfettiği önem, geniş bakış açısının bir örneğini yansıtmaktadır.

İkinci bölümde incelendiği üzere dış dinamikler açısından bakıldığında; Karadeniz, stratejik önemi ve bölgesel sorunların küresel etkisi itibarıyla istikrarın sağlanmasının gerekli olduğu bir bölge olarak görülmektedir. Bu bölgenin istikrarsızlığından en çok olumsuz etkilenecek olanlardan biri de AB'dir. Avrupa'yı gerçek anlamda bir bütün olarak inşa etmek, Avrupa-Atlantik topluluğunun Karadeniz bölgesi ülkelerini kucaklaması durumunda mümkün olabilecektir.

Yine bu bölümde, AB'nin yanı sıra bölgesel aktörlerin bölgeye ilişkin politikaları ile bölge dışı güçlerden ABD'nin stratejilerine de yer veren yazar, ABD'nin bölgeye atfettiği öneme ilişkin yerinde değerlendirmeler yapmıştır. Yazarın tam olarak ifade etmediği ancak ABD'nin Karadeniz'de Doğu-Batı istikametinde oluşturacağı stratejik eksenin Orta Doğu Bölgesi'ni kontrolde bir manivela etkisi oluşturabileceğini çağrıştıran saptamaları ve Irak Harbi'ne ilişkin örnekler ile Türkiye'nin o dönemdeki konumu, geleceğe yönelik projeksiyonlar açısından ilginç bulunmuştur.

Üçüncü bölümde Karadeniz ve Karadeniz çevresindeki mevcut kriz kaynakları yazar tarafından detaylı bir içerik ile incelenmiştir. Yazar bu bağlamda şu görüşlere yer vermiştir:

“Karadeniz ve çevresindeki güvenlik sorunlarının, batıdan doğuya doğru gidildikçe hem sayıca hem de nitelik olarak arttığı görülmektedir. Bu kapsamda Karadeniz Bölgesi'nde kriz kaynağı olabilecek en büyük sorunlar bölgenin kuzey-kuzey doğu hatı boyunca Transdinyester'den başlayıp, Kuzey Kafkasya ve Güney Kafkasya'ya

kadar uzanan ayrılıkçı hareketlerdir. Bu ayrılıkçı hareketlerin bir diğer ayrılıkçı hareketi tetikleyebilecek nitelikte olması ise ayrı bir önem arz etmektedir. Bu çerçevede donmuş çatışma alanları olarak adlandırılan 'Transdinyester', 'Abhazya', 'Güney Osetya' ve 'Dağlık Karabağ'ın en kritik yerler olduğu değerlendirilmektedir.

Kuzey Kafkasya'da ise en kritik sorunun Çeçenistan'da yaşandığı görülmektedir. Çeçenistan'da olan gelişmeler aynı zamanda Dağıstan'ı, İnguşetya'yı ve Kuzey Osetya'yı da etkilemesi nedeniyle önem kazanmaktadır. Yine Karadeniz Bölgesi'nde kriz yaratabilecek diğer bir konu başlığı ise Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan devrimlerin, Moldova, Ermenistan ve Azerbaycan'a sıçrayabilme ihtimalidir. Karadeniz Bölgesi'ndeki güvenlik sorunlarından bir diğerinin de Karadeniz ülkelerinin ve AB'nin, enerji tedarikçisi olarak RF'ye artan bir orandaki bağımlılıklarından kaynaklandığı kıymetlendirilmektedir. Gelecekte, gelişmekte olan ülkelerin, gelişmiş ülkelere oranla enerji ihtiyacının çok daha fazla artacağı düşünüldüğünde, bu durum ekonomik olarak oldukça zayıf ve enerji tedarikçisi olarak RF'ye muhtaç Karadeniz ülkelerinin üzerinde artan bir baskı unsuru oluşturabilecektir".

Kitabın en ilginç bölümlerinden biri de hiç şüphesiz dördüncü bölümdür. Bu bölümde yazar, gelecek on yıl içerisinde Karadeniz'de ve çevresinde oluşabilecek olası krizler ve kriz kaynaklarına yönelik öngörülerini ile bunların çözümlerine ilişkin önerileri okuyucu ile paylaşmaktadır. Yazarın bu konudaki saptamaları özetle şu şekildedir;

"Halihazırda Karadeniz'de var olup kriz kaynağı olan konular dışında gelecekte ortaya çıkabilecek ve kriz yaratabilecek gelişmelere baktığımız zaman bu sorunların başında ABD'nin Karadeniz'deki askeri varlığını artırma yönündeki gayretlerinin geldiği görülmektedir. Bu kapsamda, ABD'nin, Romanya ve Bulgaristan'ın da desteğini alarak, yaklaşık 70 yıldır Karadeniz'in güvenliğini en iyi şekilde sağlayan Montreux Boğazlar Sözleşmesi'nin değiştirilmesi veya feshedilmesi yönünde girişimde bulunması söz konusu olabilecektir. Tarihi süreç içerisinde açık bir şekilde görüldüğü gibi olabilecek böyle bir gelişme RF'yi oldukça tedirgin edecek ve Soğuk Savaş sonrası Karadeniz'de büyük oranda sağlanmış olan güven ortamı, yerini güvensizliğe ve silahlanmaya bırakabilecektir".

Diğer potansiyel problem sahalarının ise, Deniz yetki alanlarının paylaşımı, artan tanker trafiğinin Türk Boğazları'ndan geçişleri, çevre sorunları, global aktörlerin bölgedeki rekabetleri, donmuş iç ve dış çatışmalar, ayrılıkçı hareketlerin ivmelenmesi, ülkelerdeki yönetim değişikliklerinin çatışmalı eylemlere dönüşmesi, bölgedeki Rus askeri varlığının artışı, ülkelerin enerji bağımlılıkları gibi konulardan kaynaklanabileceği, yazar tarafından öngörülmektedir.

Kitapta kısmen değinilmiş olmakla birlikte, Gürcistan'ın parçalanmış yapısı, NATO üyesi olma tutkusu, Çeçenistan'daki RF yanlısı rejimin devrilmesi olasılığı ve bunun gerçekleşmesi durumunda yaşanacak türbülans, Karabağ sorununun devam etmesi ya da adil bir çözüme kavuşturulamamasının doğurduğu/doğuracağı problemler, İran'ın bölge üzerindeki etkinliğini artırma arzusu, İran-RF itti-

fakı ve İran'ın nükleer silah kapasitesi kazanması gibi bölge güvenliği üzerinde doğrudan etken olabilecek konuların, kitapta daha detaylı incelenebilmiş olması halinde, kitabın daha fazla derinliğe sahip olacağı değerlendirilmiştir.

z itibarı ile Karadeniz güvenliği ile ilgili sorunsala geniş bir yelpazede ışık tutan, iyi bir kaynak taraması ve düşünsel katkının yansıtıldığı konu kitabın, ilgili literatüre katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

Ömer Akdaęlı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

174

Security
Strategies
Year: 7
Issue: 14

DENİZDEN YÜKSELEN KÜRESEL HEGEMONYA.

Cengiz Ekin

İstanbul: Dönence Basım ve Yayın Hizmetleri, 2011. 258 sayfa, ISBN: 9757054931

Küresel hegemonyayı deniz hegemonyasına dayandıran ve bu süreçte en önemli unsurun girişimler olduğu temel argümanını teorik ve pratik yönleriyle ele alan bu kitap Dr. Cengiz Ekin'in doktora tezinden oluşmaktadır.

Üç ana bölümden meydana gelen kitabında Ekin, konu ile ilgili temel kavramları ortaya koymuştur. Analiz ettiği temel kavramlar çerçevesinde geliştirdiği kendi hegemonya yaklaşımını, pratik hayatta kullanılması amacıyla modellemiştir. Modellenen yaklaşımının işlerliliğini göstermek ve geçerliliğini ortaya koymak amacıyla günümüzün yükselen gücü Çin'in üzerinde modelini test etmiştir.

Ekin, gücün küresel hegemonya olabilmesini denizlerde egemen olmasına bağlamıştır. Bunu da gerçekleştirmenin yolunun sadece askeri güç ile olmadığını, kendi içinde çeşitli değişkenleri içeren sistematik, potansiyel eylemler bütünlüğü olarak tasvir ettiği "**Girişim**" kavramı ile mümkün olabileceğini vurgulamıştır.

Ekin, savaşız hegemonya kavramı ile mevcut yaklaşımlara yeni bir boyut kazandırmıştır. Salt askeri güç yolu ile değil çeşitli alanlarda kurgulanan stratejik girişimler yolu ile hegemonyanın el değiştirebileceğini savunmuştur. Günümüzde yerinde ve zamanında kullanılan "**Soft Power**"ın, "**Hard Power**"dan daha etkili, kalıcı ve tercih edilen bir yöntem olduğu düşünüldüğünde stratejik girişimlerin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

Uluslararası ilişkiler disiplininde model kurgulamanın son derece karmaşık ve zor bir işlem olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu kitabı diğer çalışmalardan ayıran fark ise kitabın ikinci bölümünde kurduğu modelin işlerlik ve kurgu bakımından son derece sade bir özelliğe sahip olmasıdır. Yazarın kurguladığını modele göre; "**Küresel ölçekte hegemon olmak isteyen bir devlet öncelikle denizlerde hegemonyasını oluşturmalıdır. Denizlerden elde ettiği kazanımlar onu girişimler yolu ile küresel bir hegemonyaya taşıyabilecektir.**"

Kitabın önsözünü kaleme alan Prof. Dr. Mehmet Emin Çağırın'ın da belirttiği gibi, üzerinde çok az kayda değer çalışmanın bulunduğu küresel hegemonya gibi bir konunun, doktora tezi olarak ele alınmasının faydalarının yanında bazı riskleri de üzerinde taşıdığı aşikârdır. Yazar kitabında, hegemonya kavramını temel olarak inceledikten sonra küresel hegemonya ve deniz hegemonyası kavramlarını ele almıştır. Bu süreçte uluslararası ilişkiler teorilerinden faydalanarak birtakım mukayeselerde bulunduğu gözlemlenmektedir. Karşılaştırmaların boyutu ile ilgili bir eleştiri olarak sunacağım hususu yazar da kitabında itiraf etmiştir. Özellikle deniz hegemonyası kavramı ile ilgili ulusal ve uluslararası literatürde fazla çalışma olmaması karşılaştırmaların arzulan boyutlara ulaşmasını zorlaştırmıştır.

Kitaba yönelik bir diğer eleştiri ise, George Modelski'nin yaklaşımında tespit ettiğim bir eksikliğin kitapta yer almasıdır. Deniz hegemonyasını, bir devletin askeri ve sivil gücü ile denizlerde tesis ettiği üstünlük olarak tanımlayan yazar, kitabında Modelski'den esinlenerek tarihteki dört devletin "hegemon" süreçlerini dayanak noktası olarak ele almıştır.¹ Bu süreç 1430 tarihinde Portekiz'in üstünlüğü ile başlamış Hollanda ve İngiltere ile devam etmiş 1970 yılına kadar ise ABD'nin hegemonyası ile sınırlandırılmıştır. Söz konusu bu süreç içerisinde on altıncı yüzyılda oldukça etkili olan ve Akdeniz'in bir Türk gölü olarak algılanmasını sağlayan Osmanlı deniz gücünden yeterince bahsedilmemesi okuyucu tarafından eleştiri konusu olabilir. Fakat unutulmamalıdır ki yazar denizlerdeki hegemonyanın sadece askeri açıdan değil savaşız hegemonya olarak tanımladığı stratejik sivil girişimlerle elde edilebileceği üzerinde konuyu incelemiştir.

Bu kitap, küresel hegemonya gibi iddialı bir konunun geçmişteki durumunu, günümüzdeki seyrini ve gelecekte nasıl şekillenebileceğini anlamamızı sağlayan, geçmiş günümüze, günümüzü geleceğe bağlayan bir köprü görevini üstlenmiştir. Okuyucu bu köprünün üzerinden zevkle ve kolayca geçerken köprünün altında uzanan denizin küresel hegemonyaya ulaşmakta ne derece önemli olduğunu kavramakta ve köprünün başlangıcını ve sonunu daha net bir şekilde görebilecek bir gözlüğe sahip olmaktadır.

Hegemonyayı temel araştırma konusu olarak ele alan Cengiz Ekin, doktora tezi olarak sunduğu bu eserini kitap haline getirerek sadece bilim dünyası ile değil geniş kitlelerle de buluşmasını sağlamıştır. Eserin bilimsel alt yapısının yanında, akıcı üslubu dikkat çekmektedir. Ayrıca, Doğu Akdeniz'de sıcak gelişmelerin ve güç gösterilerinin yaşandığı günümüzde hâlihazırda gerçekleşen güncel olayların doğru okunmasına katkıda bulunacak olan bu kitapta belirtilen yaklaşımların Türk Dış Politikasını da etkileyebileceği tahmini sürpriz sayılmamalıdır.

H.Murat Sönmez
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

¹ Modelski, George; *Seapower in Global Politics, 1494-1993*, Seattle ve Londra, University of Washington Press, 1988

OSMANLI-İNGİLİZ İLİŞKİLERİNİN DÖNÜM NOKTASI (1911-1914), İLİŞKİLERİN BOZULMASI VE İLK KRİZLER, BİRİNCİ CİLT (1911-1912).

Önder Kocatürk

İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2011. 565 sayfa, ISBN: 9789754512434

Bu kitap, yazarının doktora çalışmasının bazı ilavelerle genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halinin birinci cildir. Yazar, Türk tarihinin kırılma noktalarından biri olan bir dönemde İngilizlerin Balkanlar'da, Orta Doğu'da ve Kuzey Afrika'da, payitahtta ve devletin bazı kurumlarında sebep olduğu veya içinde olduğu meseleleri ele almaktadır.

Kitapta ağırlıklı olarak Osmanlı arşivleri ve özellikle Sadaret ve Hariciye Nazırlığı ile Londra, Cidde, Bağdat, Basra, Trablusgarp gibi Türk ve İngiliz Büyükelçilikler ve Konsolosluklarla yapılan yazışmalar, telgraflar ve mektuplar kaynak olarak kullanılmıştır.

Kitabın dili akıcı ve anlaşılır, cümleler sıkıcı olmayacak uzunlukta ve bölümler arası geçiş ve bölüm uzunlukları makuldür. Kitap üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa'daki Siyasi Gelişmeler Ekseninde Osmanlı-İngiliz İlişkileri çerçevesinde Girit, Makedonya ve Arnavutluk isyanları ile Balkan Savaşı başlangıcında İngiliz siyaseti ele alınmıştır. İkinci bölümde Ortadoğu Ekseninde Osmanlı-İngiliz İlişkileri ve üçüncü bölümde İstanbul ve Anadolu Ekseni Gelişmelerde Osmanlı-İngiliz ilişkileri ele alınmıştır.

Yazar, kaynaklardan öyle bir şekilde yararlanmış ve sunmuş ki, okuyucu bir macera romanı okurmuşçasına, anlatılan hadisede tarafların hangi hamleleri yaptığını merak ediyor.

Eserin başlangıcında Türk-İngiliz ilişkilerinin kökeni ve süreci ele alınmış. İlişkiler nasıl başladı, karşılıklı elçi görevlendirmeler, işbirliği alanları, ilişkilerin kötüye gittiği noktalar, İngilizlerin başka ülkelerle birlikte olup, Türklere karşı savaştığı, sonra tekrar işbirliği süreci, İngiltere'nin etkisi ile devlet yönetiminde gerçekleştirilen düzenlemeler ve nihayetinde İngiltere'nin Osmanlı Devlet teşkilatına katkıları kitabın giriş bölümünü oluşturmaktadır.

Bu bölümü okuyunca; donanmanın başına gelenlerde, Mısır'da, Mora'da, Balkan isyanlarında, İslahat fermanlarında, Ermeni Meselesi'nde, Meşrutiyet'te, dış borçta, 93 Harbi'nde, 1897 Yunan Harbi'nde bir şekilde hep İngiltere'nin olumsuz rolleri yer almaktadır. Neredeyse okuyucuda, "**Osmanlı'yı tek başına İngiltere yıktı**" yargısı oluşuyor.

Kitabın birinci bölümü 20'nci yüzyılın başında Balkanlar'da gerçekleşen olaylara ve bu olayların İngiltere ile ilişkili bölümüne odaklanmış durumdadır. Söz konusu dönem Osmanlı'nın Balkanlar'da otoritesini kaybettiği ve aynı zamanda kurumlarını ıslah etmek için özellikle İngilizlerden yardım aldığı dönemdir. Örneğin Makedonya ve Arnavutluk'ta isyanlar söz konusu iken aynı yerlerde İngiliz jandarması bir yandan Osmanlı jandarmasını eğitmekle meşgul, diğer yandan o

bölgelerde gerçekleşen olaylara müdahil olmaktadır. Bölgeyi takip eden İngiliz hariciyesi ve basını Balkanlar'da (başka yerlerde olduğu gibi) Osmanlı'nın çeşitli açılımlar yapması, ıslahat tedbirlerini yürürlüğe koyması tekliflerini şiddetli bir şekilde dile getirmektedirler.

Bu noktada kitapta yer verilen bir şahsiyet dikkat çekicidir: İngiliz gazeteci James David Bourchier. David Bourchier Balkan halklarını örgütlemekte, aralarındaki sorunları çözmelerine yardımcı olmakta, ciddi bir eylem adamlığı yapmaktadır. Bu gazeteci, yazarın anlattığına göre, Balkanları karış karış gezen, bölge halkını, lisanını ve değerlerini yakından tanıyan ve bilen, ismi Sofya'da bir caddeye verilen bir şahsiyettir. Aynı Gertrude Bell, Lawrence ve arkadaşları gibi devletlerinin siyasetleri temelinde kendi yaşamlarını yeniden örgütleyen, bölge uzmanı fedakâr ve bilgili insanlar. Yazar ve gazeteci Bourchier hakkında hatırı sayılır bilgiyi bizimle paylaşmış. Bunu okuyunca bizde hala böylesi gayretli uzmanların az olmasının acısını bir kez daha hissediyorsunuz. Yazarın böyle bir amacı var mıdır bilinmez ama sonuçta okurda böyle bir etki oluşuyor.

Kitabı okuyunca, bundan yüz yıl önce yaşayan ve yıkılmakta olan Osmanlı devletinin idarecilerinin ve halkın kısmının, yaygın tarzda sanıldığı gibi, duyarsız ve eylemsiz olmadıkları da görülmektedir. Mesela İngiltere'nin "yanlış" bulunan çeşitli eylemlerine karşı, İngiltere'deki büyük gazetelere ilan vermek dâhil birçok tedbire başvurulduğunu, Türkiye'nin çeşitli yerlerinde eylemler yapıldığını, yalan haberle mücadele edildiğini görebiliyorsunuz.

Kitapta gözlenen bir şey daha var. İngiliz devleti, kurumları ile Osmanlı coğrafyasına ilgi duymaktadır; ama bununla yetinmemekte ve basını da Türk meseleleri ile yakından ilgilenmektedir.

Kitapta bir husus çok dikkat çekiyor: Osmanlı'nın Londra Büyükelçisi Tevfik Paşa. Tevfik Paşa ile ilgili paragraflarda Paşa'nın her meselede Osmanlı'ya itidal tavsiye etmesi, çözüm için Osmanlı'dan hamle beklemesi, baskı altındaki bir sefirin olumsuz ruh halini yansıtmaya açısından dikkat çekmektedir.

Önce Balkanlar'da ve sonra Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da meydana gelen felaketlerin Hint Müslümanlarını harekete geçirdiğini, onların yardımlarının Osmanlı'ya ulaştırılmaya çalışıldığını, ancak Hint Müslümanlarının düşüncelerinin İngiltere'nin Osmanlı siyasetinde yine de çok büyük etkisi olmadığını bu çalışmada okuyoruz. Bu çalışmadan öğrendiğimiz bir şey daha var: Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki felaketlerin farkında olan Osmanlı halkı ve özellikle Hint Müslümanları bu sıkıntılara fayda sağlamak için çeşitli dernek ve komiteler kurmakta ve yardımlar toplamaktadırlar. Bu, o dönemdeki yüksek bilinci göstermesi açısından önemli bir husustur.

İkinci Bölüm yazılanlar ve yaşananlar açısından hayli ilginç bir bölüm. İngiltere'nin kağıt üstünde Osmanlı toprağı olarak görünen Basra, Kuveyt, Katar, Yemen ve diğer bölge topraklarında Osmanlı'nın egemenlik haklarını sorgulatacak

uygulamalara (deniz feneri dikme, karaya asker çıkarma, hak iddia etme, mahkeme kurma, muhtar atama vs) nasıl cesaret ettiğini ve Osmanlı'nın bununla mücadelesini okuyorsunuz. Tam bir taktik mücadele... Adım adım giden bir mücadele. Halkı Osmanlı'ya karşı kıskırtmayı, işbirlikçilerle ortaklığı ve çeşitli hileleri ortaya koyan ve okudukça insanı şaşırtan bir bölüm.

Bu bölümde dikkati çeken en önemli hususlardan biri, İngiliz şirketlerinin devletlerinin menfaatleri doğrultusunda Ortadoğu coğrafyasındaki faaliyetleridir. Mesela bunlardan biri, Ortadoğu ve Hint Okyanusu'nda denizcilik imtiyazlarını elinde tutan ve gemilerine Ermenistan, Kürdistan gibi isimler veren Lynch Şirkettir. Bu şirket denizlerdeki uygulamaları ile Osmanlı'nın hükümlerini da sorgulatacak faaliyetlerde bulunmuştur.

Ortadoğu coğrafyasında İngilizlerin Osmanlı topraklarında yaptıkları haksızlık konusunda Osmanlı devletinde iki türlü tepki hâsıl oluyor. Biri kabul edici ve acizlik ifade eden ve İngilizlerin yaptıkları emrivakilere en fazla "teessüf"le karşılık veren yaklaşım. Diğeri, pes etmeyen, yanlış yapılan engel olmaya çabalaayan, mücadelecı anlayış. İkisinin de örneklerini Kocatürk'ün çalışmasında görmek mümkün.

Ortadoğu coğrafyasında da İngiltere adına gönülden çalışan bazı insanları bu kitap vesilesi ile tanıyoruz. Bunlardan biri Hacı Ali olarak da tanınan Arthur John Wavell'dir. Yemen'deki ayaklanmada rolü olduğuna inanılan kişi... Kendisini bölge insanı ve çok iyi bir Müslüman gibi yetiştirmiş olduğunu öğreniyoruz.

Kuzey Afrika'da meydana gelen olaylarda İngilizlerin ikiyüzlülüğü ve İtalya ile Trablusgarp'ta meydana gelen çatışmaların Ege adaları ve Türk Boğazlarına yansımaları konusunda halkın ve Sadrazam Said Paşa'nın tutumunun tahmin edilenden daha bilinçli ve mücadelecı olduğunu da yine bu çalışma vesilesi ile öğreniyoruz. Said Paşa adaların çok önemli olduğunu, adalar elimizden çıkarsa Anadolu ve İstanbul'un savunmasız kalacağını ifade ediyor.

Kitabın üçüncü ve son bölümünde İngilizlerin Osmanlı Devleti'nin kurumlarında ıslah maksadıyla yaptıkları anlatılıyor. Burada özellikle Osmanlı bahriyesinde görev alan İngilizler ve vazifelerini öğreniyoruz. Bahriye Nezaretindeki ve mektebindeki, Osmanlı gemilerindeki rolleri, sipariş verdiğimiz gemiler, Gölçük Tersanesinin ve havuzunun kurulması hep bu bölümde okuduğumuz olaylar. İlginç bir şekilde, yine bu bölümde, daha 1912'de Ermenilerin Türklerden zulüm gördüklerine dair İngiliz iddialarını ve meydana gelen olayları da okuyoruz.

Özü itibarı ile Osmanlı Devletinin son dönemine ışık tutan, belgelere dayalı bu kitabın ilgili literatüre katkı sağladığı değerlendirilmiştir.

Fatih Erbaş
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

179
Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 7
Sayı: 14

TÜRK DEVRİMİ MÜLAKATLARI.

Sabahattin Özel ve Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011. 278 sayfa. ISBN: 9786053602309

Prof. Dr. Sabahattin Özel ve Doç. Dr. Işıl Çakan Hacıbrahimoğlu'nun uzun bir çalışma sonucunda kurguladıkları "**mülakatlar**" dizisinin birinci cildi "**Osmanlı'dan Milli Mücadele'ye Seçilmiş Mülakatlar**" adıyla 2010 yılında yayımlanmıştır. Dizinin ikinci ve son cildi ise "**Türk Devrimi Mülakatları**" adlı bu eserdir.

Söz konusu eser, belirli bir dönemde gerçekleşen olayların doğrudan içinde yer alan kişi algılarının, o dönemin anlaşılmasında özel bir öneme sahip olduğu gerçeğinden hareketle meydana getirilmiştir. Eserin ana kesitini, yirminci yüzyılın başlarında yeni ve bağımsız bir ulus inşası için yola çıkan Anadolu ulusal eyleminin asker ve sivil aktörleriyle yapılan mülakatlar oluşturmaktadır.

Kitabın birinci bölümünde, Mustafa Kemal Atatürk ile yapılmış ve şu ana kadar tümüyle gün yüzüne çıkmamış altı mülakata yer verilmiştir. Londra Konferansı, Sovyet Cumhuriyeti ile münasebetler, komünizm, yönetim merkezinin neresi olacağı, Teşkilat-ı Esasiye ve hükümet şekli, kadın hakları, Kuvayı Milliye ve Cumhuriyet'in ilanı gibi konular bu mülakatlarda öne çıkmaktadır.

Eserin ikinci bölümünde ise, Türk Devrimi'nin tanınmış şahsiyetlerinden; Fevzi Çakmak, Kazım Karabekir, Refet Bele, İsmet İnönü, Ali Fuat Cebesoy, Kazım Özalp, Ali İhsan Sabis Paşalar ve Rauf Orbay ile yapılan söyleşiler yer almaktadır. Müttekip paragraflarda, söz konusu söyleşilerde öne çıkan hususlardan kısa örneklerle kişilerin karakter özellikleri ve yaşadıkları dönemi algılayışları vurgulanmıştır.

Fevzi Çakmak Paşa ile yapılan mülakatlarda; "**Türkiye Hükümeti**"nin sahibinin TBMM olduğu, Sovyet Rusya ile ilişkiler, dünya barışının direğinin Türk milli bağımsızlığı olduğu gibi konuların üzerinde ağırlıklı olarak durulduğu gözlemlenmiştir.

Rauf Bey'le gerçekleştirilen görüşmede ise, Rauf Bey'in çocukluğundan itibaren yaşadığı olaylar hikâye edilmiş, Hamidiye süvariliği görevine geniş şekilde yer verilmiştir. Ayrıca, Mondros Mütarekesindeki heyet başkanlığı görevi sonrası Anadolu'daki faaliyetlerinden bahsedilmiş, Lozan Görüşmeleri sırasındaki mülakatı ise ayrı bir bölüm olarak eserde yerini almıştır.

Ocak 1922'deki mülakatta Ahmet Emin Yalman'ın Rauf Bey için dile getirdiği, "**O'nun gözünde vatan hizmeti bir köşeye çekilerek ve nefsinin unutturarak yapılmalıydı. Beklenebilecek tek ödül, görevini yapmış olma hususundan ibaretti.**" ifadeleri Anadolu devrimini gerçekleştiren önder kadronun karakter özelliklerinin, ruhi yapısının daha iyi anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Kitabın tamamı incelendiğinde benzer özelliklerin diğer şahsiyetler için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

181
Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 7
Sayı: 14

Kazım Karabekir Paşa ile yapılan altı mülakata eserde yer verilmiştir. Karabekir Paşa'nın yetim çocuklarla ilgili projeleri, Gürbüz Alayları, "Öğütler" isimli eseri, Anadolu'nun her yerine devlet hizmetlerinin ulaştırılması için yapılması gerekenler ile eğitim ve bilim hakkındaki görüşleri ağırlıklı olarak ele alınan konular arasındadır.

Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'yla ilgili ise sırasıyla, Ocak 1922'de Batı Cephesi karargâhında, Ekim 1922'de İzmir'de, yine Ekim 1922'de Bursa'da ve doğal olarak Aralık 1922'de Lozan'da gerçekleştirilen mülakatlar kitapta yer almıştır. Batı Cephesi karargâhındaki mülakatta İsmet Paşa'nın Yunanlıları yenme konusundaki azim ve kararlılığını, Lozan'daki mülakatlarda ise görüşmelerdeki zor şartları, heyetin ve kendisinin menfaatlerimize ters düşen kararlara karşı sergiledikleri dik duruşlarına şahit oluyoruz.

Ali Fuat Paşa ile yapılan görüşmelerde Rusya ile ilişkiler ağırlıklı konu iken Kazım Özalp Paşa'yla gerçekleştirilen görüşmelerde milli mukavemetimizin canlı tarihçesi ile ilgili konuların öne çıktığı görülmektedir: "**Büyük kısmı Balıkesir-lilerden olmak üzere Ayvalık, Soma muntıklarından halkın katılımıyla bir kuvvet oluşturduk. Bu kuvvet Bergama'ya gelen bir Yunan taburuna taarruz etti. Tabur'dan çok az Yunanlı kurtulabildi.Bergama olayının ertesi günü Yunanlılar Akhisar'ı tahliye ettiler. Soma'yı merkez yaptım. Halk durumu anlamıştı.Kuvayı Milliye'nin gelişmesi İstanbul Hükümeti'ni telaşa düşürmüştü. Kuzey Cephesi'ni ben, Salihli'yi Ethem, Güney Cephesi'ni Demirci Efe komuta ediyordu.**" ifadelerinde canlanan Kuvayı Milliye'nin oluşumu her Türk için tarifi zor büyük bir anlam ifade etmektedir. Özellikle, 1950'li yıllara kadar Soma'nın bir köyü iken daha sonra İzmir'in Kınık ilçesine bağlanan ve halen Soma ve Akhisar'ın köyleriyle komşu durumdaki bir Batı Anadolu köyünde doğup büyüyen, ortaokulu Bergama'da okuyan, Işıklar Askeri Lisesi'nde öğrenci olduğu yıllardan itibaren Balıkesir'e sık sık yolu düşen ve bu eseri inceleme şerefine nail olan şahsım için bu mülakatın ayrı bir önemi haiz olduğunu da satır arasında belirtmek isterim.

Refet Paşa ile yapılan mülakatlarda ise, Konya Ayaklanması'nın bastırılması, kendisinin Yunan taarruzu hakkındaki görüşleri, Milli Müdafaa Vekilliği ve saltanat konuları ile ilgili düşüncelerine yer verildiği görülmektedir. Kurmay subay olma fikri, Genel Savaş'taki görevler, Malta sürgünü yılları gibi konular ise Ali İhsan Sabis Paşa ile yapılan mülakatlarda yer almaktadır.

Kendileriyle yapılan mülakatlardan küçük alıntılar ve değindikleri başlıca konularla döneme ışık tutan büyük komutanlardan başka Sivas Kongresi Eskişehir delegelerinden Hüseyin Bey, Cami Baykut Bey, Fatma Seher Hanım (Kara Fatma) ve Ankara Belediye Başkanı Ali Bey ile yapılan mülakatlar da kitabın ikinci bölümüne ilave edilmiştir. Böylece yurdun değişik yerlerindeki milli mücadeleye yönelik çalışmalarla eser zenginleştirilmiştir.

23 Nisan 1920 ile başlayan süreçte Anadolu hareketini yönlendiren kadro aynı zamanda ekonomik faaliyetler, eğitim sorunları ve bayındırlık gibi çalışmalarını da yürütmek zorunda kalmıştır. Bunu yansıtan I'inci TBMM etkinlik alanının ilgilendiren mülakatlar kitabın diğer bir ana bölümünü oluşturmaktadır. Savaş nedeniyle öğretmenlerin zorunlu askere alınmasıyla eğitimde yaşanan zorluklar kadar, yıkılmış bir ülkedeki bayındırlık sorunları, Anadolu'nun kuduz, sıtma ve frengiyle mücadelesini ortaya koyan sağlıkla ilgili görüşmeler halkın 1920-1923 yılları arasındaki yaşamsal sorunlarının ortaya konmasını sağlamıştır. Bu bölümde; dönemin çeşitli vekilleriyle (bakan) yapılan görüşmelerin yanında Kozan Mebusu İhsan ve Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Beylerle İstiklal Mahkemeleri hakkındaki mülakatlar da yer almıştır.

Eserin dördüncü ve son bölümünde ise İstiklal Harbi'nin hemen sonrasına ilişkin söyleşiler yer almaktadır. Özellikle devrim sürecini hızlandıracak olan II'nci TBMM'nin seçimlerine ilişkin söyleşiler, mübadele konusu ve darülfünun ile ilgili görüşmelere yer verilmiştir.

Okuyucular tarafından daha kolay anlaşılabilmesi için günümüz Türkçesine uyarlanan görüşmelerin yer aldığı Özel ve Hacıibrahimoğlu'nun bu eseri, bağımsızlık mücadelesi ve sonrasına damgasını vuran lider kadronun dönemlerindeki olayları algılamalarını ortaya koymasının yanı sıra okuyucuya o günlerle bugünlere karşılaştırma imkânı vermekte, bugünden yarına yapılması gerekenlerle ilgili ipuçları sunmaktadır.

Bütün bunlara karşılık; eseri hazırlayan akademisyenlerin kendi görüşlerine yeterince yer verilmemiş olması kitaba getirilebilecek eleştiri olarak akla gelmektedir.

Sonuç olarak, yukarıda belirtilen hususlar ışığında, Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşlarıyla yerli ve yabancı gazetecilerin değişik tarihlerde gerçekleştirdikleri mülakatların yer aldığı söz konusu eserin okunması, incelenmesi, kütüphanelerde ve şahsi kitaplıklarda yerini alması gerektiği değerlendirilmektedir.

Ayhan Dağlı
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

183
Güvenlik
Stratejileri
Yıl: 7
Sayı: 14

BATI RUMELİ'Yİ NASIL KAYBETTİK? GARBİ RUMELİ'NİN SURET-İ ZİYAYI VE BALKAN HARBİNDE GARP CEPHESİ'.

Fevzi Çakmak (Yayına Hazırlayan Ahmet TETİK)

İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010. 705 sayfa, ISBN: 9786053602552

1898'de Harp Akademisinden mezun olduktan sonra Türk Silahlı Kuvvetlerinin her kademesinde yararlıklar gösteren Türkiye'nin Atatürk'ten sonraki tek marşalı Fevzi Çakmak'ın, Harp Akademilerinde verdiği konferanslardan iki kitap meydana getirilmiştir. Bunlar; Garbî Rumeli'nin Suret-i Ziyâ'-ı ve Balkan Harbinde Garb Cephesi Harekâtı, 1927 ve Büyük Harpte Şark Cephesi Hareketleri- Şark Vilayetlerimizde, Kafkasya'da ve İran'da, 1936 kitaplarıdır.

Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik? Garbî Rumeli'nin Suret-i Ziyâ'-ı ve Balkan Harbinde Garp Cephesi kitabında Fevzi Çakmak, Osmanlı'nın Balkanlar'daki beş asırlık varlığının sonu anlamına gelen Balkan Harbi'nde yaşananları, tarafların ve muharebelerin harp ve hareket planları, askerlerin niceliği, niteliği ve teçhizatı ile Balkanların nüfusu dahil hareket bölge etüdü gibi ayrıntıları da içeren çeşitli çizelgeler ve krokilerle Selanik, Kosova, Manastır, Yanya ve İşkodra'nın nasıl elden çıktığını ve geçmişteki hataları, yanlışlıkları, eksiklikleri ilgi çekici değerlendirmeleri ve sert özeleştiriyile Balkan harbi konusundaki soruları yanıtlamıştır.

Kitabın dili akıcı ve anlaşılır, cümleleri kısa ve sadedir. Kitapta rastladığımız yer isimlerinin çeşitliliği ve bu isimlerin açıklamalı dizin ve krokilerle desteklenmesi dikkate değerdir ve anlaşılmayı kolaylaştırmaktadır. Kitap, barış dönemi faaliyetlerinin ele alındığı giriş, muharebelerin irdelendiği hareket, ve son değerlendirme bölümleri ile çeşitli kroki ve çizelgelerden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde Balkan Harbi'nin kaybedilme nedenleri ortaya konulmuş ve barış dönemindeki harbe hazırlık faaliyetlerindeki eksiklikler ve yapılan hatalar iç, dış ve askeri olmak üzere irdelenmiştir. Bu kapsamda, Fevzi Çakmak'a göre bu hataların bazıları, "Barış zamanında halkı belirli hedeflere yönlendirecek bir programa ihtiyaç vardır. Osmanlı Devleti'nin ideali ve siyaseti İslami gelenektir. Anadolu istiklal mücadelesinde hedef, bir erden başkomutana kadar herkes tarafından hissedilmiştir. İşte bir milletin ölümü göze alması için inanç sahibi olması gerekir. Balkan muharebelerinde ne yazık ki bunlar yoktu. Çeşitli milletlerden asker alınmıştır. Bir millette birlik olmazsa ordunun moral gücü zayıflayacaktır." ifadelerinde belirtilmiştir.

Harekât bölümünde ise Balkan Harbi'nde icra edilen bütün muharebeler konuyu boğmayacak genişlikte anlatılmıştır. Muharebeler birliklerin konuşlanması, güzergahları, manevraları ve yapılan yazışmaları dahil kısa ve öz bir şekilde günün gününe sunulmuştur. Muharebelerin sonlarında harekate ilişkin değerlendirmeler ile yapılan hatalar irdelenmiştir. Son değerlendirme bölümünde ise dikkate değer mesajlar içermekle birlikte balkan harbine katılan ülkelerin genel bir değerlendirmesi yapılarak ulaşılan tüm sonuçlar aktarılmıştır.

Kitapta, genel olarak milletlerin ve devletlerin yenilgilerinin sebeplerinin iç zayıflıklarda aranması gerektiği ana tema olarak vurgulanmıştır. Bu kapsamda Fevzi ÇAKMAK, devletin esaslı bir nüfus siyaseti olmaması, devlete dost ve yardımcı unsurları (özellikle Arnavutlar) yanımıza çekerek, siyasi emeller güden Rum, Bulgar ve Sırp unsurlarını sıkı bir kontrole tabi tutarak aralarında uzlaşmalarına engel olunması gerekirken tersi yöntemlerin işlenmesi, devletin yürüttüğü dış siyasetin kişilere bağlı olarak değişmesi, ordunun siyasi propagandalara maruz kalması ve idealsizleşmesi tespit edilen olumsuzluklar ve hatalardan bazıları olarak sıralanmıştır. Harp öncesi siyasi idarenin yönetim zaafı ve bunun ordunun savaşma iradesine ve disiplinine etkilerine yönelik olarak; “1912 yılı Nisan sonlarına doğru Arnavutluk’ta isyan çıkmış, Mayıs ve Haziran aylarında İpek, Yakova ve Piriştine’de karışıklıklar sürerken, isyanı bastırmak için İstanbul’dan gelen 1. Tümen de isyancılarla birleşmişti. Millet meclisinde “İtilafçılık”, Orduda “halâskarlık”, Arnavutluk’ta “başkımçılık” elele yürüyorlardı... Bu düzenli tümen, iç siyasetle uğraşan birkaç subayın kıskırtmasıyla çürüdü, inancı bozuldu. Askerler subaylarını, subaylar askerlerini tanımamaya başladı. O düzenli birlik rezil oldu, itibarını kaybetti... Birliklerin olağanüstü dağılımı, özellikle redif ve ikmal askerlerinin tamamen memleketlerine savuşmaları, Üsküp’te subayların bile savunma yapmayı reddetmeleri çok korkunç bir durumun ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Bu esnada düşmanlarımız kararsızlık içindeydi. Üsküp’ün, İştîp’in boşaltılmalarından birkaç gün sonra, halkın çağrısıyla işgal edilmeleri, düşmanların moralini gösteren açık örneklerdir...” ifadeleri içinde bulunulan ortamı göstermektedir.

Fevzi ÇAKMAK, Balkan Harbini askeri inceleme metodu olan durum analizi formatına uygun bir çerçevede sunmuştur. Özellikle; kitabın tüm bölümleri içerisinde tespit ettiği her türlü olumsuzluk ve hatayı, “ne oldu? ve nasıl olmalıydı?” sorularına cevap verecek tarzda hükümet politikaları, Genelkurmay Başkanlığı, Ordu, Kolordu ve aşağı doğru devam eden bir silsile içerisinde ortaya koymuştur. Stratejik, operatif ve taktik seviyede tespit ettiği hataların tekrar etmemesi için de, geleceğe dönük mesajlar içerecek şekilde, harp/harekât prensiplerini sürekli göz önünde tutarak çözüm tarzları sunmuştur.

Fevzi ÇAKMAK, ordunun, subayın, komutanın ve askerin nasıl bir nitelikte olması, harp ve hareket planlarında nelere dikkat edilmesi gerektiği ile muharebelerin sevk ve idaresi gibi birçok hususa değinerek talimnamelerde bulunmayan sevk, idare ve liderlik dersleri vermektedir. Balkan Harbi’ndeki başarısızlıkların sorumlusunun lider personel olduğunu verdiği örneklerle ortaya koymuş ve şu şekilde ifade etmiştir: “Bilindiği gibi askere subaylar ve komutanları harp ettirir. Başsız asker savaşmaz ve savaştırmaz. Hasan Ali Rıza gibi komutanların elinde Türk askeri hatta Arnavut redifleri bile iyi savaşmışlar, kötü komutanlar panik çıkmasına sebep olmuşlardır. Çoğunlukla panik cephede değil geride başlar. Yenilgi, önce komutanın moralinde meydana gelir ve sonra askere yayılır. Komutan tehlikeli anlarda etrafını kendisine tabi kılmalıdır. Balkan Harbinde bütün bozgun üstsubay ve

subayların görevlerine olan ilgisizliklerinden ileri gelmiştir. Görev şuuruna sahip herhangi bir subay, durumu hemen lehimize çevirmeyi başarmıştır.”

Kitapta diğer dikkat çeken hususlardan birisi de; Fevzi ÇAKMAK'ın konferansını çizelge, kroki ve günü gününe anlattığı muharebelerden de yetinmeyerek, yabancı tanınmış yazarlar ve harpte görev yapan komutanların değerlendirmeleri ile gönderilen yazılı emir ve talimatlara yer vererek desteklemesidir.

Balkan Harbini, tarafsız ve bir asker olarak anlatan Fevzi ÇAKMAK, konferansındaki değerlendirme ve yorumlarda mümkün olduğunca duygusallıktan uzak bir yaklaşımla sadece harp sanatının tüm inceliklerini ortaya koyduğu muharebeler, olaylar ve durumlardan söz etmiştir. Kişiliğini tamamen arka planda tutmaya özellikle dikkat etmişse de zaman zaman kendini gayet yalın, açık ve sert bir şekilde ortaya koymaktan da alıkoymamıştır. Yaşanan bozgununun ardından geri çekilişi aktaran ve “Açlık ve sefalet manzarası korkunçtu. Askerler sokaklarda dileniyor, çamurların içinde düşüp kalıyorlardı. Bu yürekleri parçalayan manzara, her göreni yaralıyordu.” diyen Fevzi Çakmak, yapılan ateşkesin ardından 19 Haziran 1913 tarihinde 500 yıllık ata topraklarından ayrılışı şu iç acıtıcı cümlelerle ifade ediyor:

“19 Haziran 1913 sabahı Karadeniz gemisi, akşama doğru da Gülcemal vapuru Seman İskeleyi'nden hareket ettiler. Ben de Gülcemal vapurundaydım. Batı Rumeli'de 500 yıllık Türk hakimiyetine veda ettik... Atalarımızın asırlar boyunca kanlarıyla suladığı, eski ve yeni şehitlerimizin gömüldüğü vatan parçasının terk edilmesi kalplerimizde giderilemeyecek acılar, hasretler meydana getirdi...”

Balkan Harbi dönemindeki askeri olmak üzere siyasi, sosyal, ekonomik ve coğrafi verilerine kadar geniş bir alanda çeşitlilikler sunan “Batı Rumeli'yi Nasıl Kaybettik?” kitabının pek çok farklı konudaki araştırmaya kaynaklık edeceği değerlendirilmektedir. Ancak kitapta mevcut Yamy, İçkodra gibi yazım hataları ile ayrıntıları verilen Selanik vilayeti nüfus dökümündeki çelişkilerin giderilmesi veya açıklanması zorunludur.

Nazmi ŞAHİN
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

MAYIN GRUP KOMUTANI BİNBAŞI NAZMİ BEY'İN GÜNLÜĞÜYLE ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI.

Erdoğan Şimşek

İstanbul: Deniz Basımevi Müdürlüğü, 2010. 375 sayfa, ISBN: 9754095752

Bu derleme eserde; Osmanlı Devleti'ni Çanakkale Savaşları'na götüren süreç ile Deniz Cephesi'nin açılış sebepleri, gelişimi, beklentileri ve sonuçları, esas olarak dönemin Mayın Grup Komutanı olan Binbaşı Nazmi Bey'in günlüğü çerçevesinde ele alınmış olsa da, dönemi anlatan diğer kaynaklar, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Genel Müdürlüğünce günümüz Türkçesine çevirisi yapılmış Osmanlıca belgeler ve Binbaşı Nazmi Bey'in çağdaşları olan Binbaşı Haydar Mehmet Alganer ve Albay Şakir Tunççapa'nın da hatıratlarından faydalanılmıştır.

Bahse konu günlük, 3 Ağustos 1914- 20 Kasım 1918 tarihleri arasını kapsamaktadır. Dolayısıyla, bir taraftan Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbine girişi ile Mondros Mütarekesi arasındaki zaman diliminde meydana gelen önemli deniz olayları çeşitli bilgi ve belgeler ile derlenmiş, diğer taraftan Çanakkale Boğazı'nda mayın hatlarının tesis ve idamesine yönelik taktik ve teknik düzeydeki bilgiler olabildiğince anlaşılır düzeyde sunulmuştur.

Bu sayede bilgilerin büyük çoğunluğunun güvenilirlik ve doğruluğu diğer kaynaklarla da desteklenerek okuyucuya neden-sonuç bağlantısını kolaylıkla kurgulayacak imkân başarılı bir şekilde sunulmuştur. Bu anlamda, eserde yer alan analitik ve görsel yardımcı araçlar (resim, dipnot, biyografik ilave bilgiler, belge ve haritalar) Çanakkale'nin önem ve anlamını bilimsel yönden tatmin edecek şekilde kullanılmış, Çanakkale Deniz Savaşları'nın her aşamasının çok yönlü olarak takip edilmesine olanak sağlanmıştır.

Günlüğün kendisini içeren bölümlerde kullanılan dil her ne kadar yalın, anlaşılır bir Türkçe ise de, okuyucunun; mayın hatları, sahil istihkâmı ve deniz cephesindeki harekâta katılan gemilerin mevkilerini canlandırabilmesi için yazar kendisinin plotladığı haritalardaki mevkilere hassasiyetle yer vermiştir. Günlükte dikkate değer diğer bir yön de, Mayın Grup Komutanı Nazmi Bey'in, Çanakkale Boğazlar bölgesindeki harekât ve istihbarat genel resmini görebilecek durumsal farkındalığa sahip olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, Boğazlar bölgesinde olup biten her türlü olay ve faaliyetin Mayın Grup K.lığı tarafından takip edilebilmesi, istihbarat çarkının iyi bir seviyede işlediğini gösteren bulguları da kendiliğinden sunmaktadır.

Günlükte önemli sayılabilecek bir ayrıntı olarak, 4 Mart 1915 tarihinde İstanbul'dan gelen "Bulgar Mayınları"nın tesisine yönelik ifadeler yer almaktadır. Siyasi tarih kitaplarında 6 Eylül 1915; Bulgaristan'ın resmen İttifak Devletleri'nin yanında yer aldığı tarihi işaret eder ve söz konusu tarihe kadar tarafsızlık statüsünü koruduğu vurgulanır. Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'nin yanında resmen

savaşa katılmadan altı ay önce “Bulgar mayınlarının” boğazlarda tesis edilmiş olması bu açıdan dikkat çekicidir.

Bu eserde Nusrat mayın gemisinin, 18 Mart Deniz Muharebeleri’nde göstermiş olduğu büyük başarı ve katkısının kusursuz ve ayrıntılı bir şekilde irdelenmesi kaçınılmaz olmuştur. Nusrat gemisinin 07 Mart 1915’te Erenköy sahillerine dökmüş olduğu 11. mayın hattı ile hak etmiş olduğu namını, Mart 1915 sonrası ile 1916 sonlarına kadar olan süreçte, mayınların İstanbul’dan nakli ve tesisinde perde arkasında devam ettirdiğine dair faaliyetler, günlüğün ışık tuttuğu bir diğer noktadır.

Çanakkale Deniz Savaşlarını anlatan eserlerde pek rastlamadığımız bir diğer husus da yazarın “Denizaltı Harbi”ne temas ederek, “Çanakkale’nin geçilemediği” vurgusunu daha gerçekçi zemine taşımış, okuyucuya düşünme ve muhakeme hakkı tanınması anlamında çok önemli bir vazifeyi üzerine almıştır. Bu sebeple de Marmara Denizine ulaşan Avustralya’nın AE-2 ve Fransa’nın Turquoise denizaltıları göz ardı edilmemiştir. Ayrıca Çanakkale’de batan denizaltılardan kurtarılan düşman askerlerinin ailelerine yazmış oldukları, içten, samimi duygu ve düşüncelerini ispatlayan belgeler olan mektuplar da sunulmuştur.

Çalışmanın belki de en temel amacı; tarihi olayların sebep ve neticeleri konusunda kesin hükme varmak yerine, okuyucuya analiz ve değerlendirme fırsatı tanıyarak, yeni fikirlerin oluşmasına ortam hazırlamasıdır. Bu anlamda, eserin son kısmı olan “Midilli Zırhlısı’nın batırılışı” kaleme alınmıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın sonlarına yaklaşılırken, cephelerden gelen moral bozucu haberlerin yenileri eklendiği sırada, kamuoyu baskısını azaltacak teşebbüsler gerekiyordu. İşte bu teşebbüslerden birisi de Gökçeada Baskını harekâtıdır. Amiral Von Paschwitz’in fikir babası olduğu söz konusu harekâtın planlama ve icra safhaları, diğer bölümlerde olduğu gibi tatmin edici şekilde desteklenmiş olan belge ve görsel yardımcıları okuyucuya sunulmaktadır. Bu harekâtın gerekliliği, eğer gerekliyse icra safhasının doğruluğu ise okuyucunun değerlendirmelerine açık bırakılmıştır.

Eserin yazım dili genel olarak sadedir. Günlüğün anlam kazanmasında büyük katkısı olan belge ve görsel yardımcıları, neden-sonuç ilişkilerinin sağlıklı kurulabilmesi amacıyla oldukça anlaşılır ve akıcı bir formatta, olayları farklı yönleri ile analiz etme ve muhakemede bulunma fırsatını vermektedir. Bilindiği üzere Çanakkale savaşları üzerine birçok eser yazılmış ve sahnelenmiştir. Bu eserin de araştırma yazınına sağladığı en büyük katkı; geçmişin askeri ve siyasi alanda sorgulanmasına şans tanınmasıdır.

Serkan Sert
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü